

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Маргарита Ангелова Стефанова-Бакрачева, СУ Св. Климент
Охридски

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен
„доктор“ в Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни
науки, Професионално направление: 3.2. Психология, Докторска програма:
„Педагогическа и възрастова психология”

Автор: Мила Костадинова Златева
Тема: **Нагласи и дискриминационни практики към етнически
различните деца**
Научен ръководител: доц. д-р Юрий Янакиев

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № РЗЗ-1394 от 23.04.2021 г. на Ректора на Пловдивския университет Паисий Хилендарски съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема Нагласи и дискриминационни практики към етнически различните деца за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление: 3.2. Психология, Докторска програма: „Педагогическа и възрастова психология”. Автор на дисертационния труд е Мила Костадинова Златева - редовен докторант към катедра Психология с научен ръководител доц. д-р Юрий Янакиев от ПУ Паисий Хилендарски.

Представеният от Мила Костадинова Златева комплект материали на хартиен носител е в съответствие с чл. 36(1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ.

През 2016 г. Мила Златева завършва бакалавърската програма по психология в ПУ Паисий Хилендарски с придобита квалификация психолог, учител по психология. През 2017 г. завършва магистърската програма Психология на управлението в ПУ Паисий Хилендарски с придобита квалификация Психолог в управлението. От 2018 г. е докторант в докторска програма Педагогическа и възрастова психология. В периода 2016 г. – 2019 г. работи като училищен психолог и психолог. От 2016 г. до момента съвместява пет длъжности – психолог в консултативен център по проблемите на домашното насилие, от 2019 г. е и хоноруван преподавател в ПУ Паисий Хилендарски и работи в частен кабинет за психологическо консултиране, от 2020 е психолог консултант и обществен възпитател в МКБППМН и училищен психолог. Владее английски и има добри познания по немски и испански език.

2. Актуалност на тематиката

Въпросът за интеркултурната комуникация и подходът на приобщаване, заместил интеграционния, е с безспорна актуалност. Мултикултурната среда, подсилена от демографските промени вследствие на миграционните процеси, поставя предизвикателства пред практиката. Образованието и образователните институции имат ключова роля в изграждането на нагласи и компетентности за живот в мултикултурни условия сред децата и учащите, предпоставка за което са отношението и уменията на педагогическия и непедагогическия персонал. Всичко това все повече фокусира програмите и интервенциите, насочени към обучения и е част от оперативната програма Наука и образование за интелигентен растеж и в частност процедурата за повишаване на капацитета на педагогическите специалисти за работа в мултикултурна среда. Актуалността на темата се определя и от комбинацията между устойчиви нагласи и динамика на контекста, които заедно могат да бъдат както пречки, така и фасилитатори на интеркултурния диалог.

Целта, която си поставя докторантката, е значима и се отнася до очертаване на мултикултурната осъзнатост и поставяните дистанции спрямо ученици от различни етнически общности, което е обвързано и с личната им ефективност и развитие, и с превенция на ранното отпадане от училищната система.

3. Познаване на проблема

Докторантката демонстрира познаване на проблема. Изложението стриктно следва заглавието на труда и е фокусирано основно към възможните причини за дискриминационни практики. Добре е това да се фокусира в началото като авторска позиция на интерес с едно изречение, за да не стане възможното впечатление, че не е разгледан въпросът за препятствията, които педагозите срещат в работата си в мултикултурна среда и комуникацията с родителите в тази връзка, за което има налични изследвания. Това ще елиминира възможното впечатление у читателите, че учителите, конкретно от мнозинството, се стигматизират като носители на дискриминационен потенциал. Относно стереотипите, предразсъдъците и дистанциите докторантката представя обширен обзор на теоретични и емпирични изследвания и познава материята в детайли.

4. Методика на изследването

Инструментите, избрани за изследването отговарят на поставената цел и задачи. В дизайна на изследването не е аргументирано достатъчно ясно защо са заложили само демографски променливи за обяснението на комплексната психологическа нагласа. Би могло да се помисли и за доразвиване в бъдеще с включване на качествен компонент, който да даде повече светлина върху резултативната картина. Скалата за дистанции не е описана като авторска. Кореспонденцията с авторите на скали не е нужно да се прилага.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Дисертацията обхваща 378 страници и е разделена на увод, четири глави, изводи и заключение, приложения и библиография. За целите на изследването са използвани 391 източника. Първа глава от дисертационния труд е посветена на подходите към изследване на стереотипите и предразсъдъчните нагласи, а втора глава разглежда парадигмата на интеркултурно образование. Трета глава описва дизайна на изследване, а четвърта включва анализ на резултатите.

В първа глава докторантката прави добро разграничение между стереотипи и предразсъдъци и представя обширен анализ на теоретичните модели и изследователските подходи по темата.

От с. 28 нататък има цели подпараграфи, в които няма позовавания и не е ясно кое е оригинален анализ или твърдения на автора и кое е описание на съществуващи изследвания. Видовете стереотипи и произходът на стереотипите (с. 29-с.37) са изведени подпараграфи от по няколко изречения. Почти отсъства позоваване. Използваната таблица 1.2. няма посочена страница на източника. Не става ясно съдържателното разграничаване и чие е авторството (с. 42-43, с. 44, с. 49, с. 76-79, с. 103-104 и др.). Някои фиг. са без текст (диагр. 1.1., фиг. 1.6). Три-, дву- и еднокомпонентният модел на предразсъдъчната нагласа са с неясно авторство. Много фигури и таблици на други автори са без посочени с. (с. 68, фиг. 1.5, фиг. 1.6, табл. 2.1, класификацията от с. 86-89. На с. 84 под черта с неточен номер е приведен цитат на английски.

Предвид големият обем на текста някои части, нямащи пряка връзка с изследването, могат да отпаднат (ролята на медиите, правната регулация, исторически данни от преброявания на населението).

Теоретичният обзор по същността си е обширен, направено е разграничение между стереотипи предразсъдъци и социални репрезентации. В обзора авторът подчертава ключовата роля на родителите в развиването на предразсъдъци. Социалната идентичност е коректно включена като даваща яснота за изграждането на усещане за социална принадлежност и във връзка с поставяните дистанции. Представен е въпросът за етническата идентичност. Не личи ясно заявената авторска позиция на избор, напр. между двата подхода, към етническата и националната идентичност. Не става ясно защо е представена статусната парадигма на Джеймс Маршиа, която е 4, а не 5 статусна и има обръкване при посочване на връзката с епигенетичната теория.

По отношение на педагогическата рамка и ракурс са представени множество теоретични подходи в работата в мултикултурна среда. Разгледан е въпросът и за вторичната и латентната сегрегация. Във връзка с отбелязаната по-горе нужда от въвеждащо фокусиращо изречение и тук биха могли да възникнат въпроси за липсата на изследвания по въпроса за обратната дискриминация от страна на малцинствените групи, които не позволяват на своите членове да излязат от установените автостереотипи.

Целта е операционализирана в шест задачи. Първите три се отнасят до теоретичния обзор и избора на методи и могат да бъдат дефинирани съдържателно, което да открие логиката на изследването. Вторите три задачи се отнасят до провеждане на изследването и са по-скоро технически, отколкото съдържателно формулирани. По отношение на последната, шеста задача, от текста не проличава да е изпълнена - „Да се опише личностният профил на педагозите с висока степен на мултикултурна осъзнатост, за да се изведат препоръки за стимулиране на педагогическата толерантност към етническите малцинства в класната стая.“. Първо, не са включени личностови особености и характеристики, а индивидуални (демографски променливи) и второ, отсъства така заявеният портрет на педагога в висока степен на мултикултурна осъзнатост“.

Формулираната цел може да се прецизира. Самата цел е различно формулирана в началото и в трета глава на изследването. Това се отнася и до задачите. Формулираните в трета глава са по-точни и ясно обвързани с целта на дисертационния труд. Не става ясно на каква база са изведени хипотезите. Освен издигнатите хипотези са изведени и пет изследователски въпроса.

Изследваните 301 лица са описани в проценти като разпределение, без да бъде посочен абсолютен брой. Брой е представен само за педагози със смесено преподаване. Въпреки това става ясно, че факторът етническа принадлежност е с абсолютно неравномерно разпределение – 84.33% от изследваните учители са българи, 8.33% турци. Останалите категории са 1 и под 1%, което сочи, че както турци, особено роми, българо-мохамедани, руснаци, капанци и от смесени родители са под 30 лица, което прави сравнението по този критерий компрометирано за статистически потвърдени заключения (3 учители от ромски произход и дори по-малко в останалите категории).

Представянето на резултатите в проценти с 126 – 133 е прекалено обширно. То не съдържа потвърждение по издигнатите хипотези и може да бъде значително редуцирано, конкретно процентното разпределение на отговорите по айтеми, с. 134 – 167). Интерпретацията по процентно разпределение на отговорите по айтеми не е достатъчно за извеждане на заключения и е добре да отпадне за сметка на засилване на интерпретативния момент на проведените статистически анализи, където не е напълно достатъчен.

Описанието на ефекта на демографските променливи е изключително утежнено с неинформативни таблици (табл. 4.15, 4.16 и др.). Описанието може да включва само променливите, върху които има значим ефект, а останалият текст да се обобщи. Добре е да отпаднат и описанията на статистическите методи – какво съдържат и кога се прилагат. В технически план не е релевантно да има подпараграфи, които нямат една страница и съдържат по няколко изречения (вж. 1.1.4.1, 1.1.4.2, 1.1.4.3, 1.1.4.4, 1.1.4.5, 1.1.4.6, 1.1.5.1, 1.1.5.2-1.1.5.9 и ред други). Това разкъсва текста.

Пропуск намирам в заявления, но отсъстващ модел, за който на с. 11 се посочва, че е приложен контент анализ за верифицирането му (вж. с. 11). Анализът по хипотези може да бъде по-добре подкрепен (за хип. 5 са представени %).

Представени са 8 приноси момента. Приноси от 1 до 5 могат да бъдат приети. Основен принос е възможността за извеждане на препоръки и разработване на концепции. Принос би било използването на очертаните резултати като основа за проследяване на възможностите за промяна на съществуващите дистанции и бъдещи изследвания в тази област. Принос 6 , 7, и 8 описват академичната приложимост и приложимостта в практиката и социалната работа, което напълно приемам и които са с висока значимост.

Всички критични бележки се отнасят към оформянето на представения материал и имат за цел подобряването му за бъдещи публикации. Те не омаловажават приноса на докторантката в търсенето на обяснение къде могат да бъдат изведени възможностите и линиите за подобряване на комуникацията и компетентностите на педагозите в мултикултурна среда. Докторантката отчита ангажираността и обективната индивидуална ситуация – на натовареност, работа в различни етапи и места, брой ученици в класа и др. в търсене на модела, който обяснява резултативната картина. Това може да бъде основа, както посочва тя, за изготвяне на обучителни модули и практически занимания. Важен извод, който може да бъде изтъкнат, е именно в липсата на значими ефекти на демографските променливи, вкл. етническа принадлежност (с някои частични изключения), което показва, че проактивните интервенции могат да бъдат ефективни независимо от конкретните изходни условия.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

Представени са 6 публикации по темата, 5 самостоятелни и една в съавторство. Пет от публикациите са доклади, 1 статия в списание, реферирано в WoS. Всички публикации имат връзка с темата на дисертационното изследване.

Считам, че получените резултати и формулираните приноси са лично дело на докторантката.

7. Автореферат

Авторефератът отразява коректно структурата и съдържанието на дисертацията.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Изследването поставя много важни въпроси и има своя безспорен принос. То дава възможност за включване на теми в обучението на бъдещи педагози и квалификационни обучения. Прецизирането на формулировките и акцентирането върху развитийния, а не само върху констативния момент, са основният потенциал за разгръщане, какъвто трудът носи. По отношение на бъдещото използване важна посока е обратната връзка – какви затруднения са довели всеки един педагог до стереотипизиране, което да бъде основа за разчупване на рамките.

Изследването има голям потенциал за разработване на обучения и тренинги. Резултатът напр. че при високо желание за изследване на собствената етническа група са малки дистанциите спрямо родители и българи, и роми, както и нарастването на дистанциите, което се отнася до всички етнически групи ученици и родители, т.е. е паралелно, поставя дистанциите като самостоятелен аспект за възможна работа. Намирам за ценен резултат и липсата на потвърждение на хипотеза 1 - отдаването значение на етническата принадлежност няма връзка с педагогическата мултикултурна осъзнатост, което също има висок потенциал за търсени интервенции. Разглеждането като самостоятелни конструкти дава възможности за развитие и търсени ефекти. Всичко това заедно с отчитане на по-детайлни фактори като личен опит, дали родителите са/не са в страната и др., отваря възможности за многопосочна бъдеща работа

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа теоретични и емпирични резултати, които представляват принос в психологическите изследвания. Те са в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, правилника за прилагането му, Правилника на ПУ Паисий Хилендарски за приложение на ЗАСРБ и изискванията на Факултета по педагогика на ПУ Паисий Хилендарски.

Оценявам положително проведеното изследване, което показва, че Мила Златева има умения да проведе самостоятелно изследване.

Въз основа на това предлагам на научното жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Мила Костадинова Златева в Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление: 3.2. Психология.

07.05.2021 г.

Изготвил становището:

доц. д-р Маргарита Бакрачева